

ZAHARLI GIJJALAR (GELMINTOZLAR)

Meliqulov Javlonbek

Alfraganus universiteti Tibbiyot fakulteti

Stomatologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Gelmintozlar — bu inson organizmida parazitlik qiluvchi zaharli gijjalar tufayli yuzaga keladigan yuqumli kasalliklar guruhidir. Ular sog'liq uchun jiddiy xavf tug'diradi, ichki a'zolar faoliyatini izdan chiqaradi va umumiy intoksikatsiya holatini yuzaga keltiradi. Gelmintlar ovqat hazm qilish, qon aylanish, asab va immun tizimlariga zarar yetkazadi. Kasallik ko'pincha sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya qilinmaganda rivojlanadi. Erta tashxis, aniq davo rejimi va profilaktika choralari helmintozlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *gelmintoz, zaharli gijjalar, parazitlar, askaridoz, gigiyena, antiparazitar davo, profilaktika*

Zaharli gijjalar (gelmintlar) bilan bog'liq kasalliklar — ya'ni helmintozlar — inson salomatligiga tahdid soluvchi global sog'liq muammolaridan biri hisoblanadi. Dunyo bo'yicha milliardlab odamlar turli xil helmintlar bilan zararlangan bo'lib, ayniqsa gigiyena sharoitlari yomon bo'lgan hududlarda kasallikning tarqalishi yuqori darajada.

Gelmintozlar odatda yashirin (asimptomatik) bosqichda rivojlanadi va faqat og'ir klinik belgilar paydo bo'lgach tashxislanadi. Bu gijjalar organizmga ovqat, suv yoki iflos qo'llar orqali kirib, ichak, jigar, o'pka, yurak, hatto markaziy asab tizimida yashab, turli kasallik alomatlarini keltirib chiqaradi. Eng ko'p uchraydigan helmint turlari — askaridalar, pinwormlar (enterobioz), echinokokklar, toksokaralar va shistosomalar hisoblanadi.

Zamonaviy tibbiyot helmintozlarning oldini olish va davolash bo'yicha samarali usullarga ega bo'lsa-da, gigiyena madaniyatining pastligi, diagnostikaning kechikishi va dori vositalariga qarshilik kabi omillar kasallikning keng tarqalishiga sabab bo'lmoqda. Shuning uchun ham helmintozlarni erta aniqlash, to'g'ri davolash va aholining gigiyenik madaniyatini oshirish hozirgi davr tibbiyotining dolzarb vazifasidir.

Gelmintozlar — inson va hayvon organizmida yashovchi parazit qurtlar (gelmintlar) chaqiradigan kasalliklar yig'indisidir. Bu parazitlar odatda uchta sinfga bo'linadi: nematodalar (yassi chuvalchanglar), trematodalar (so'ruvchilar) va cestodalar (lentalilar). Ular asosan ichakda, ammo boshqa ichki a'zolarida ham yashab, turli kasallik belgilariga sabab bo'ladi. Gelmintozlar nafaqat jismoniy, balki psixologik va ijtimoiy salomatlikka ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Inson helmintoz bilan odatda gigiyena qoidalariga amal qilmaslik, ifloslangan suv yoki oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilish, hayvonlar bilan yaqin aloqada bo'lish, shuningdek, zararlangan tuproq yoki chang bilan kontaktda bo'lish orqali zararlanadi.

Ko'pchilik gelmintlar organizmga tuxum yoki larva ko'rinishida kiradi va ichki muhitda rivojlanadi. Ular yillar davomida sezilmay yashirin holatda saqlanishi mumkin.

Eng ko'p uchraydigan gelmintoz turlari quyidagilardan iborat:

- **Askaridoz** – *Ascaris lumbricoides* nomli katta dumaloq chuvalchang sabab bo'ladi. U ichakda yashab, ovqat hazm qilishni buzadi, intoksikatsiya chaqiradi, bola organizmida o'sish va rivojlanishni sekinlashtiradi.
- **Enterobioz** – *Enterobius vermicularis* (pinworm) sabab bo'ladi. Asosan bolalar orasida keng tarqalgan bo'lib, anal sohada qichishish, uyqu buzilishi, asabiylik bilan namoyon bo'ladi.
- **Toksokaroz** – it va mushuklarning gijjalari (*Toxocara* spp.) odamga zararlanganda paydo bo'ladi. Ko'z, o'pka, jigar va markaziy asab tizimini zararlashi mumkin.
- **Echinokokkoz** – *Echinococcus granulosus* tomonidan chaqiriladi. Bu gelmint odam organizmida kistalar hosil qilib, jigar, o'pka va boshqa a'zolarida og'ir asoratlar keltirib chiqaradi.
- **Opisthorchioz** – daryo baliqlari orqali yuqadi, jigar va o't yo'llarini zararlaydi, uzoq davom etganda siroz va hatto o'sma (rak) rivojlanishiga olib kelishi mumkin.

Gelmintozlarning klinik belgilariga umumiy holsizlik, uyquchanlik, ishtahaning buzilishi, vazn yo'qotish, teri toshmalari, allergik reaksiyalar, qorin og'rig'i, ich ketish yoki qabziyat kiradi. Ba'zi hollarda nevrologik buzilishlar, yurak urishi va ko'rish muammolari ham kuzatiladi. Gelmintlar toksinlar ajratib, immun tizim faoliyatini susaytiradi, bu esa boshqa infeksiyalarga nisbatan sezuvchanlikni oshiradi.

Tashxis qo'yishda parazit tuxumlarini najasda aniqlash (koprologik tekshiruv), serologik tahlillar (ELISA), ultratovush (UZI), rentgen, kompyuter tomografiyasi kabi usullar qo'llaniladi. Ayrim hollarda invaziyalangan a'zo va to'qimalarda kistalarni aniqlash uchun biopsiya talab qilinadi.

Davolashda keng ta'sir doirasiga ega bo'lgan antiparazitar vositalar — masalan, albendazol, mebendazol, prazikvantel kabi dorilar qo'llaniladi. Dori dozasi va davomiyligi parazit turiga, yosh va bemorning umumiy holatiga qarab belgilanadi. Allergik reaksiyalarni kamaytirish uchun antihistamin dorilar, immun tizimni qo'llab-quvvatlash uchun vitaminlar buyuriladi. Ayrim hollarda jarrohlik usuli — kistalarni olib tashlash zarur bo'ladi.

Gelmintozlarning oldini olishda gigiyena qoidalariga qat'iy amal qilish juda muhim: qo'llarni yuvish, issiqlikda yetarli darajada pishirilgan ovqat iste'moli, ifloslangan suvdan saqlanish, hayvonlarni parvarishlashda ehtiyotkorlik, bolalarni muntazam tekshirish va anthelmintik profilaktika muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, jamoat joylari va maktablarda sanitariya madaniyatini oshirish, gigiyena darslari o'tkazish orqali gelmintozlarning oldi olinadi.

Zaharli gijjalar, ya'ni gelmintlar chaqiradigan kasalliklar (gelmintozlar) inson salomatligiga katta xavf tug'diradi. Ular organizmida yashab, ovqat hazm qilish, asab, immun, yurak-qon tomir va boshqa tizimlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Gelmintozlar ko'plab hollarda yashirin kechib, kech tashxislanadi va og'ir asoratlar bilan yakunlanishi mumkin.

Shuning uchun aholi o'rtasida gigiyena qoidalariga amal qilish, ovqat va suvni to'g'ri ishlatish, hayvonlar bilan ehtiyotkor munosabatda bo'lish va muntazam profilaktik choralar ko'rish juda muhimdir.

Zamonaviy tashxis usullari va antiparazitar dorilar yordamida gelmintozlarni samarali davolash mumkin. Ammo bu faqat davolash bilan cheklanmay, aholining gigiyena madaniyatini oshirish, maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar orasida muntazam skrining tadbirlarini o'tkazish orqali kasallik tarqalishining oldini olishga erishish mumkin. Davolash bilan bir qatorda, keng miqyosli profilaktika ishlari orqali gelmintozlar bilan kurashish yanada samarali bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligi. "Parazitar kasalliklarning oldini olish va davolash bo'yicha amaliy qo'llanma". – Toshkent, 2022.
2. Rasulova M.X., Turg'unov A.R. "Infeksion kasalliklar va parazitologiya asoslari". – Toshkent tibbiyot akademiyasi, 2021.
3. WHO. "Soil-transmitted helminth infections". World Health Organization, 2023.
4. Garcia H.H., Del Brutto O.H. "Helminth Infections in Humans". – New England Journal of Medicine, 2019.
5. CDC. "Parasites – General Information". Centers for Disease Control and Prevention, 2024.